

Кримінальна відповідальність за домашнє насильство

Лекція 4: Комплексний аналіз правових механізмів протидії домашньому
насильству в Україні

ОГЛЯД КУРСУ

Структура лекції

01

Кримінально-правова характеристика

Детальний розгляд статті 126-1 КК України: об'єкт, суб'єкт та об'єктивна сторона злочину

03

Невиконання обмежувальних заходів

Аналіз статті 390-1 КК України та відповідальність за порушення приписів

02

Проблеми кваліфікації

Розмежування з іншими складами злочинів: статті 125, 126, 127 КК України

04

Обтяжуючі обставини

Особливості призначення покарання за ознакою статі та інші фактори

Стаття 126-1 КК України: Визначення домашнього насильства

Домашнє насильство — це умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах.

Ключова ознака: такі дії призводять до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи.

Об'єкт злочину

Основний безпосередній об'єкт

Здоров'я особи — це те, що захищається в першу чергу при кваліфікації злочину за статтею 126-1 КК України.

Додаткові факультативні об'єкти

- Воля особи
- Честь і гідність
- Психічна недоторканність

Ці об'єкти можуть постраждати внаслідок домашнього насильства.

Об'єктивна сторона: Форми насильства

Фізичне насильство

Ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, побої, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, незаконне позбавлення волі.

Психологічне насильство

Словесні образи, погрози, приниження, переслідування, залякування, контроль у репродуктивній сфері, дії що викликають побоювання за безпеку або завдають шкоди психічному здоров'ю.

Економічне насильство

Позбавлення житла, їжі, одягу, майна, коштів, документів, залишення без догляду, перешкоджання лікуванню, заборона працювати або навчатися.

- ❑ **Важливо:** Сексуальне насильство не включено до складу статті 126-1 КК України, хоча воно присутнє в Законі "Про запобігання та протидію домашньому насильству".

Суб'єкт злочину: Спеціальний статус

Суб'єктом злочину за статтею 126-1 КК України може бути лише **спеціальний суб'єкт** — особа, яка має певний зв'язок з потерпілим.

Подружжя або колишнє подружжя

Особи, які перебувають або перебували у шлюбі. Подружжя вважається сім'єю навіть якщо не проживає спільно через навчання, роботу, лікування чи інші поважні причини.

Особи у сімейних відносинах

Особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки згідно зі статтею 3 Сімейного кодексу України.

Особи у близьких відносинах

Інші особи, з якими винний перебуває або перебував у близьких відносинах, що характеризуються особливою довірою та емоційною прив'язаністю.

Суб'єктивна сторона: Умисел та систематичність

Суб'єктивна сторона злочину характеризується двома обов'язковими ознаками, які мають бути доведені в суді.

Умисел

Винна особа усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій та бажає їх вчинити або свідомо допускає настання суспільно небезпечних наслідків.

Всі вчинені діяння повинні бути об'єднані спільним умислом — єдиним наміром контролювати та принижувати потерпілу особу.

Систематичність

Діяння вважається систематичним, якщо воно було вчинено **три і більше разів**. Це означає, що особа раніше притягувалася до адміністративної відповідальності за статтею 173-2 КУпАП.

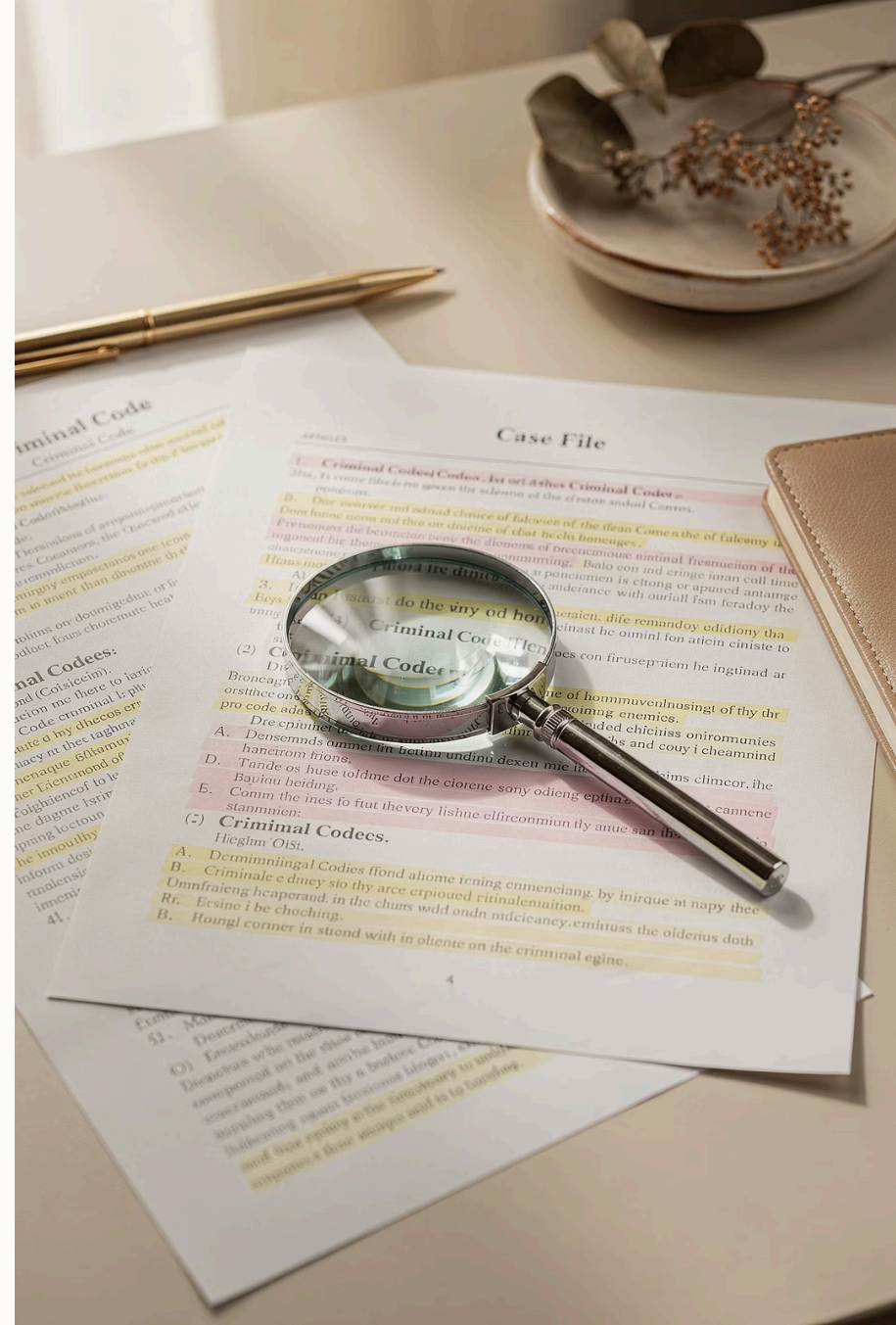
Всі вчинені діяння повинні бути тотожними за характером.

Верховний Суд (постанова від 25.02.2021 у справі № 583/3295/19): "Закінченим кримінальне правопорушення вважається з моменту вчинення хоча б однієї із трьох форм насильства втретє, у результаті чого настав хоча б один із вказаних в законі наслідків."

РОЗДІЛ 2

Проблеми кваліфікації домашнього насильства

Розмежування статті 126-1 КК України з іншими складами злочинів проти здоров'я особи становить значні труднощі для правозастосовчої практики. Розглянемо основні проблемні аспекти.

Розмежування зі статтею 125 КК: Умисне легке тілесне ушкодження

Це найчастіша дилема в практиці кваліфікації домашнього насильства.

За наслідками

Стаття 125 фокусується виключно на фізичній шкоді (синяки, подряпини, короткочасний розлад здоров'я). Стаття 126-1 може взагалі не мати видимих тілесних ушкоджень, наприклад, при психологічному тиску.

За кількістю

Одноразове заподіяння легких тілесних ушкоджень у сім'ї — це стаття 125 КК плюс адміністративний протокол. Якщо ушкодження завдаються систематично (3+ рази) — це вже стаття 126-1 КК.

Сукупність злочинів

Якщо під час чергового акту домашнього насильства кривдник наніс ушкодження, що потягли розлад здоров'я, деякі суди кваліфікують це за сукупністю статей 125 та 126-1.

Розмежування зі статтями 126 та 127 КК

Стаття 126: Побої та мордування

Характер дій: Стаття 126 передбачає завдання болю (удари, щипання), які не залишають слідів тілесних ушкоджень.

Мордування (ч. 2 ст. 126): Дії, що мають характер мучення.

Різниця зі статтею 126-1 у тому, що при мордуванні метою є сам завданий біль, а при домашньому насильстві — встановлення контролю над потерпілим.

Суб'єкт: Стаття 126 — загальний суб'єкт (будь-хто), стаття 126-1 — тільки близькі особи.

Стаття 127: Катування

Мета: При катуванні кривдник хоче отримати інформацію, свідчення, покарати за певні дії або залякати через дискримінацію.

Жорстокість: Катування завжди передбачає надзвичайні фізичні чи моральні страждання. Домашнє насильство може бути "буденним" (дрібним, але постійним).

Тривалість: Катування може бути одноразовим актом, а домашнє насильство обов'язково передбачає розірваність у часі.

Практичні труднощі кваліфікації

1

Проблема "першого удару"

Якщо особа вперше вдарила члена сім'ї, поліція часто не знає, як кваліфікувати — як початок "системи" (ст. 126-1) чи як поодинокий випадок (ст. 125).
Порада: аналізувати історію викликів поліції.

2

Психологічна експертиза

Як довести "психологічні страждання" для статті 126-1? На відміну від статті 125, де є висновок судмедексперта, тут потрібна комплексна психолого-психіатрична експертиза, яку важко провести через небажання жертви.

3

Поглинання чи сукупність?

Якщо в процесі насильства вчинено зґвалтування (ст. 152) чи тяжке тілесне ушкодження (ст. 121), стаття 126-1 не може їх "поглинути". Тут завжди буде сукупність злочинів.

Стаття 390-1 КК: Невиконання обмежувальних заходів

Умисне невиконання обмежувальних заходів, передбачених статтею 91-1 КК, або умисне невиконання обмежувальних приписів, або умисне ухилення від проходження програми для кривдників особою, щодо якої такі заходи застосовані судом.

Санкція: Пробаційний нагляд на строк до двох років або обмеження волі на той самий строк.

Три інструменти протидії домашньому насильству

Обмежувальний припис

Видається судом у цивільному порядку на строк від 1 до 6 місяців. Забороняє перебувати в місці спільного проживання, наближатися на певну відстань до жертви, контактувати будь-яким способом.

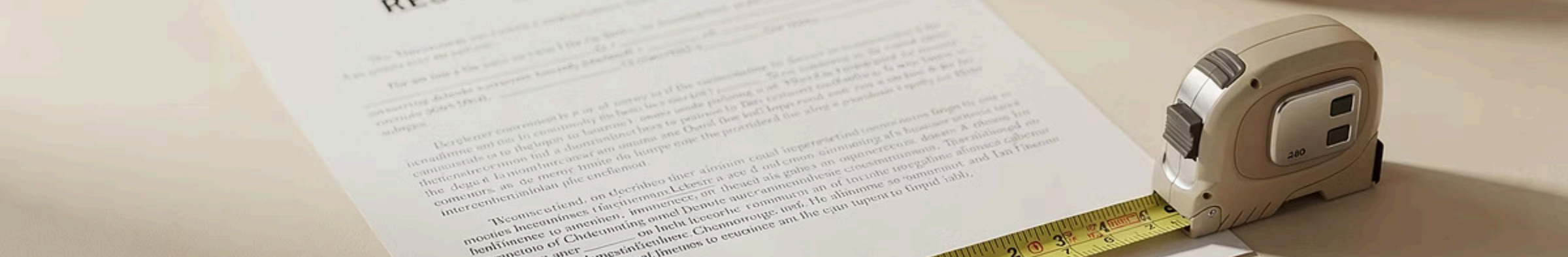
Обмежувальні заходи

Накладаються судом у межах кримінального провадження, якщо людині вже висунуто підозру за статтею 126-1 КК України. Мають більш суворий характер.

Програма для кривдників

Комплекс психологічних та корекційних заходів, куди кривдника направляє суд. Мета — навчити контролювати гнів та вирішувати конфлікти без насильства.

Кримінально-правова характеристика статті 390-1 КК

Склад злочину

Формальний склад. Злочин вважається закінченим з моменту самого факту порушення заборони.

Не обов'язково, щоб жертва знову постраждала фізично — достатньо самого факту порушення.

Приклад із практики

Якщо чоловікові заборонено підходити до дружини ближче ніж на 100 метрів, а він підійшов на 10 метрів просто "поговорити" — це вже склад злочину за статтею 390-1 КК України.

Мотиви порушення (забрати речі, поговорити) не мають правового значення. Порядок заборони є абсолютним.

Проблеми правозастосування статті 390-1 КК

"Він прийшов за речами"

Найпоширеніше виправдання. Кривдники кажуть, що порушили припис, бо хотіли забрати куртку чи документи. Відповідь юриста: забирати речі можна лише у присутності поліції.

Ухилення від програми

Кривдники часто ігнорують заняття з психологом, вважаючи це "марною тратою часу". Стаття 390-1 КК дозволяє притягнути їх до відповідальності за такий саботаж.

Випадкова зустріч

Кривдники стверджують, що зустріч була випадковою. Однак суди враховують контекст: чи була зустріч у місці, де жертва регулярно буває, чи намагався кривдник уникнути контакту.

РОЗДІЛ 4

Обтяжуючі обставини при призначенні покарання

Стаття 67 КК України визначає обставини, які обтяжують покарання. При вивченні домашнього насильства особливу увагу слід приділити обставинам, пов'язаним зі статтю, сімейними відносинами та вразливістю потерпілих.

Ключові обтяжуючі обставини для домашнього насильства

Пункт 3: Гендерний мотив

Вчинення злочину на ґрунті статевої приналежності. Якщо злочин вчинено тому, що кривдник вважає жінку "своєю власністю" або нижчою за статусом.

Пункт 6: У присутності дитини

Вчинення злочину у присутності дитини або щодо особи похилого віку. Дитина, яка бачить насильство, визнається потерпілою, що автоматично обтяжує покарання.

Пункт 6-1: Сімейні відносини

Вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи у сімейних відносинах. Близькість стосунків не виправдовує, а посилює провину.

Пункт 7: Вагітність

Вчинення злочину щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності. Суддя зобов'язаний врахувати це як обтяження без варіантів.

Пункт 8: Залежність

Особа в матеріальній, службовій чи іншій залежності від винного. Характерно для економічного насильства, коли потерпілий повністю залежить від кривдника.

Правило частини 4 статті 67 КК: Подвійне врахування

Якщо обтяжуюча обставина вже є частиною диспозиції статті, її не можна ще раз записати як обтяжуючу при призначенні покарання.

Що НЕ МОЖНА врахувати

Стаття 126-1 КК вже передбачає, що злочин вчиняється щодо подружжя або близьких осіб.

Тому при винесенні вироку за статтею 126-1 суд **НЕ МОЖЕ** додатково вказати пункт 6-1 статті 67 як обтяжуючу обставину — це буде подвійне врахування.

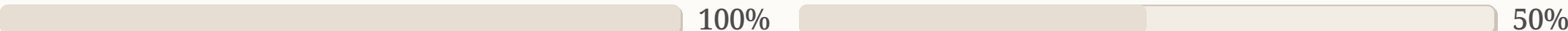
Що МОЖНА врахувати

Суд може вказати пункт 3 (статева приналежність) або пункт 13 (стан сп'яніння), бо їх немає в тексті статті 126-1.

Також можна врахувати пункт 6 (у присутності дитини) або пункт 7 (щодо вагітної жінки).

Обов'язкові та факультативні обтяжуючі обставини

Суд має право, залежно від характеру вчиненого кримінального правопорушення, не визнати будь-яку обставину обтяжуючою, навівши мотиви свого рішення у вироку.

100%

Обов'язкові обставини

Пункти 2, 6, 6-1, 7, 9, 10, 12 — суддя зобов'язаний врахувати без варіантів. Наприклад, якщо насильство було щодо вагітної (п. 7), це обов'язково обтяжує покарання.

50%

Факультативні обставини

Інші обставини суд може не визнати обтяжуючими, якщо наведе мотиви. Це дає суду певну дискрецію при індивідуалізації покарання.

Ключові висновки

Систематичність — ключ Домашнє насильство за статтею 126-1 КК вимагає доведення систематичності (3+ рази) та умислу. Це відрізняє його від одноразових злочинів.	Розмежування складів Правильна кваліфікація вимагає чіткого розуміння відмінностей між статтями 125, 126, 126-1 та 127 КК України за наслідками, суб'єктом та метою.	Контроль виконання Стаття 390-1 КК забезпечує реальну відповідальність за порушення обмежувальних заходів, роблячи їх ефективним інструментом захисту жертв.	Індивідуалізація покарання Обтяжуючі обставини за ознакою статі, сімейних відносин та вразливості потерпілих мають критичне значення для справедливого покарання кривдників.
---	---	---	---